

Kap 3 : Jean Bernadotte (II) (1780-1791) – Menig & underofficer.

Jeans tid som menig & underofficer är känd i stora drag. Det mesta av informationen kommer ur regementshistoriken. Regimentet bestod under Jeans tid av en stab om 25 man + två bataljoner om vardera 560 man. Bataljonerna bestod i sin tur av fyra skyttekompanier om vardera 120 man (varav 6 off. & 17 uoff.) + ett mindre elitkompani; grenadjärer i ena bataljonen, jägarsoldater i den andra. Eftersom regimentets huvudsakliga uppgifter var bevakning & pacificering skedde rekryteringen på behörigt avstånd från regimentets förläggning. Under Jeans tid var regimentet augusti 1778 – april 1784 förlagt till Korsika i skarven mellan det korsikanska självstyrets upplösning 1769 & det franska maktövertagande 1789. Efter det att Jean 1792 lämnat regimentet splittrades det. Bataljon 1 slog 1792-96 ned den rojalistiska Vendée-revolten i trakten av Loire-dalen. Bataljon 2 slog 1792-94 ned slavrevolten på Haiti, men led stora förluster av febersjukdomar.¹

Regementschefer under Jeans tid var:

- 22 juni 1767 överste Philippe Mathieu Marie (1738-1819), marquis de Lons.
- 1 januari 1784 överste Agricole Marie de Merle (1753-1798), marquis d'Ambert.
- 25 juli 1791 major Marie Joseph Gabriel Apollinaire Morard d'Arcès.
- 23 november 1791 överste Henri François Morille de Boulard.

Jag har sammanfattat Jeans militära karriär i en tabell.

1780-09-03	volontär	fusilier	comp. de Chalabre
1782-05-21	[grenadjär]	[grenadier]	
1783-07 ¹	[6-18 månader sjukledig i hemmet i Pau]		
1785-06-16 ²	korpral	caporal	comp. Saint-Hilaire
1785-12-30	sergeant	sergent	
1786-08-31	Kvartermästare	fourrier-écrivain	comp. de Chalabre
1787-03-11	[jägarsoldat]	[chasseur]	
1788-05-11	fältväbel/fanjunkare	sergent-major	comp. Duvernet el Belcastel
1788-07-07	[Grenoble-oroligheterna]		
1788-09-03	[Jean är nu myndig; nytt anställningskontrakt]		
1790-02-07 ³	adjutant	adjutant	Regementsstaben (?)
1790-02-28	[adelns ensamrätt till officerstjänster upphör]		
1790-03-20	[Marseille-oroligheterna]		
1792-03-26 ⁴	löjtnant		36:e regimentet Anjou

¹ Osäkra uppgifter. Ledigheten förlängdes i tre omgångar till 1784-11.

² Enligt andra uppgifter 1783-06-16. ³ Enligt andra uppgifter 1789-02-07.

⁴ Utnämningen antedaterad till 1791-11-06, då han blev underlöjtnant genom anciennitet.

* * *

¹ Barjaud 1978.

Vid värvingen hade Jean en utbildning motsvarande sjuårig folkskola – läsning, skrivning, räkning, historia, geografi och en smula latin. Han hade också hunnit påbörja sina juridiska studier.² Som framhållits kunde dock Jean vid värvingen 1780 läsa men inte skriva. Efter 1785 var det bättre bevänt med skrivkunskaperna. Brevet hem var mycket livliga, även om grammatiken & stavningen länge var usel.³ Det finns inga uppgifter om att han senare genomgick en militärskola men en sådan utbildning ingick i tjänsten. Jean klarade sig bra. Den 21 maj 1782 omplacerades han till grenadjärkompaniet – bataljonens elittrupp. Jag fortsätter Edholms skildring:

Johan Baptist Julius Bernadotte tillbragte tvenne år på Korsika såsom grenadjär; men emedan hans hälsa lidit i fälttjänsten på denna osunda ö, fick han avsked, återkom till Pau, och uppehöll sig där någon tid. Oaktat alla hans familjs föreställningar, som ivrigt bemödade sig att avstyrka honom från att åter ingå på en bana, som den tiden för en man utan börd var så otacksam och så litet lovande, beslöt dock ynglingen, kanske anande de stora ting, som stundade, att följa sin kallelse;¹ i början av 1785 återfinna vi honom också som simpel soldat i Marseille, vid samma regemente (Royal-Marine), som nu bytt om garnisonsort; den 16 juni samma år blev han korpral, den 31 augusti sergeant, den 21 juni 1786 furir, den 11 maj 1788 fältväbel (sergeant-major); och äntligen den 7 febr. 1790 hade han, såsom befördrad till adjutant, hunnit till den gräns, vilken han, femtio år förut, förmodligen aldrig fått överskrida. För denna den tiden hastiga befordran, hade han att tacka sitt förträffliga uppförande, en ovanlig skicklighet, en vårdad och sällsynt uppfostran, jämte ett lyckligt utseende. Adjutanten Bernadotte [belle-jambe kallad²] var på en gång den vackraste och kunnigaste bland alla subalterner vid kungliga flottan.⁴

¹ Edholms version av Jeans meritlista är i några fall felaktig. Se i stället tabellen ovan.

² Man har antagit att belle-jambe var ett nomme de guerre som han fick vid inskrivningen, men enligt Paul Barras (1895: s. 171) var det regementschefen markis d'Amberts hustru som kallade honom så.

Det finns inget ungdomsporträtt men Jeans signalement vid ankomsten till Bastia var sålunda: ”Längd 5 fot, 3 tum och 5 linier [178 cm]; mörkt hår och mörka ögonbryn; bruna, något djupt liggande ögon; näsan lång och spetsig; munnen liten, med tunna läppar; hakan kort och afrundad; ansigtet rundt och fylligt; pannan smal med tvenne ärr, det ena på midten, det andra öfver ena ögonbrynet, förorsakadt af ett slag med en sten.” Det finns ett porträtt från 1834 av Louis-Félix Amiel föreställande Jean 1792 som nyutnämnd löjtnant i nyinköpt uniform och omsorgsfullt permanentat & pudrat hår. Det första samtida porträttet – en miniatyr av J B Isabey – är från 1797 då han växlat till axellångt hårsvall, hög krage och halsduk i tidens stil. Han verkar påfallande stöddig. Det s k Örebroporträttet av Jean med halvdragen sabel på slagfältet är från året därpå. Fem år senare hade han lagt sig till med den kruslockiga frisyr vi är vana vid att se i porträtten. Som menig hade han troligen snagg & polisonger.

Tidpunkten för Jeans sjukledighet i Pau är oklar: Enligt olika författare 1782-83, 1783-84 eller 1786-87. Likaså längden: 6, 12 eller 18 månader. Likaså orsaken: Överanstängning⁵, ”det osunda klimatet” eller en svårsläkt lungsäcksinflammation⁶. Även den beramade duellen

² Wrangel 1889: ss. 39-40.

³ Duféy 1833: s. 388.

⁴ Edholm 1844a; ss. 7-8. [Moderniserad stavning.]

⁵ Schönbeck 1878: s. 33.

⁶ Kock 1963: ss. 130-131.

har förlagts till olika tidpunkter: 1780, under sjukledigheten eller 1786-87. Eftersom källa helt saknas, är det t o m osäkert om den ägt rum.

I samband med Jeans död publicerades några minnen. Enligt dem skulle han i 23-årsåldern (d v s 1786-87) ha tillbringat 18 månader i Pau som *sergeant-recruteur*, d v s rekryterare, och det var under den perioden som han gjorde sig känd för sin snobbiga klädsel, hasardspel, kvinnoaffärer, häftiga humör & duellen med dragonen Castaing.⁷ Det finns en ansökan om att spärra in Jean (eller en kusin), daterat den 30 april 1787.⁸ När han inte terroriserade sin omgivning skall dock Jean ha läst historieböcker & militära biografier. Kanske det.

Eftersom det faktiskt är dokumenterat att han 1786 led av en lungsjukdom, t o m påstås ha varit nära döden, har det kanske skett en förväxling av tidpunkten för hans sjukledighet. Det finns ingen tillförlitlig källa. Erik Gustaf Geijer & livläkaren Edholm nämner sjukledigheten, men inte tidpunkten eller längden.⁹ Det gör däremot Atterbom, Hedrén, Swederus & Schönbeck: 6-18 månader i samband med värvningen 1780 eller en permission -82 eller -86.¹⁰ Uppgifterna har inte gått att verifiera, men enligt släktingen Fourcade skall han efter 1785 bara ha besökt Pau en gång.¹¹ Trots osäkerheten har uppgifterna letat sig in i Jeans senare biografier, där de beskrivs som släktrykten. Man anar att författarna har citerat varandra i stället för att verifiera sina uppgifter.

Förutom exercis, vapenvård, fortbildning & bevakning ägnade sig regementet åt vägarbeten m m. Förmodligen hyrde regementschefen ut sitt regemente som arbetskraft och behöll inkomsten. Jean skall Bastia-tiden ha varit uppsyningsman över arbetsstyrkan.¹²

*

Den 9 november 1784 förlades Royal-la-Marine till Grenoble. Regementet hade en ny överste, markis d'Ambert, som Jean kom bra överens med. De var båda medlemmar i regementets nystartade frimurarloge. Jean var nu myndig, hade stadgat sig en smula, och vårdade sitt yttre. d'Ambert bedömde honom redo att befordras. Grenoble-tiden 1785-88 steg Jean i graderna från korpral till fanjunkare. Befattningarna var inga hedersposter utan kandidaterna grillades på sina kunskaper inför en betygsnämnd av officerare & underofficerare. Som fanjunkare sysslade Jean med administration, inköp, undervisning, disciplinering och att jaga desertörer. Den 7 juni 1788 var regementet inblandat i att slå ned ett upplopp, det s k *Journée des Tuiles* (deltagarna kastade ned takpannor på regementet), och en person blev ihjälskjuten. Jean beskylldes i en historik långt efteråt för att ha beordrat skottet (se nedan), men det har inte gått att bekräfta. Jean har skrivit ett memoarutkast om stämningarna denna tid:

»Jag var sergeant vid regementet och stod mycket väl hos min chef [bataljonschefen markis Joseph de Damas], han hyste aktning för mig och rådfrågade mig ibland om saker äfven utom tjänsten. En dag sade han till mig: 'Ni skall råda mig, hvilket parti

⁷ Julien Le Rousseau [JLR]. [Anecdotes sur Bernadotte.] Observateur des Pyrénées, 1844-05-19, 24 & 26. I: Bulletin du Musée Bernadotte, 1975:20, ss. 32-38.

⁸ Wrangel 1889: s. 51.

⁹ Edholm 1844a; ss. 7-8; Geijer 1844: s. 1.

¹⁰ Atterbom 1844: s. 7; Hedrén 1844; Swederus 1877; s. 26; Schönbeck 1878: s. 33.

¹¹ Schönbeck 1878: s. 33.

¹² Atterbom 1844: s. 7.

jag skall taga; ni känner, huru de revolutionära rörelserna här i landet allt mer och mer gripa omkring sig; min samhällsställning och den nåd, H. Maj:t konungen alltjämt visat mig, fordra, att jag håller mig till hans parti och strider mot revolutionen, men å andra sidan, om jag skulle följa min öfvertygelse, så är den att strida för de nya sakernas ordning, ty jag gillar dem i mitt hjärta. Hvilket råder ni mig att göra?' Jag svarade, att jag rådde honom att bli sin samhällsställning trogen och försvara de gamla sakernas ordning. Detta råd var visserligen tvärtemot min egen fördel, ty så länge det gamla statsskicket existerade, kunde jag aldrig bli officer, emedan man måste vara af adlig börd för att kunna bli det, då däremot, om revolutionen gick fram, jag kunde hafva hopp om att avancera till allting; men jag gaf honom likväl det rådet, emedan jag ansåg, att det hade varit mindre ädelt gjordt af honom, om han, som njutit så mycken nåd af konungen och den kungl. familjen, skulle öfvergifva dem och strida emot dem. Han följde likväl icke mitt råd, utan af kärlek för de nya idéerna gick öfver till revolutionspartiet.» Karl Johan tillade sedan till mig: »Ser ni, min vän, den där tiden var jag republikan, nu är jag rojalist. Förstår ni?» Jag svarade: »Det tror jag nog, Sire, och det af goda grunder.»¹³

Annorlunda uttryckt: Jeans värld var feodal. Man svor lojalitet till sin välgörare. Välgöraren förväntade sig något i utbyte. När tacksamhetsskulden var betald kunde man ingå ett nytt avtal med någon annan eller verka för egen fördel utan att ens ära led skada för det. Lojalitet var en handelsvara.

*

Den 22 oktober bröt regementet upp till Vienne och fortsatte ett halvår senare till Marseille där det var förlagt fram till april 1790. Den 7 februari 1790 befordrades Jean till adjutant vid regementsstaben – högsta underofficerstjänsten, närmast en officerstjänst utan titel. Några veckor senare, den 20 mars utspelade sig vad som kom att bli den mest kända händelsen under Jeans underofficerstid. Regementschefen markis d'Ambert invecklade sig i ett gräl med Nationalgardet som hävdade att regementet lydde under dem, vilket d'Ambert inte kunde gå med på. D'Ambert betedde sig så högdraget & osmidigt att det blev rättegång. Jean & ytterligare 11 underofficerarna stödde sin chef moraliskt, om ej i sak, och skrev en redogörelse till nationalförsamlingen i den andan. d'Ambert satt häktad 18 dagar, frikändes, tog mycket illa vid sig, lämnade regementet & emigrerade till England. Under häktningstiden turades Jean & de övriga om att vakta över honom som skydd mot nationalgardet.

Regementet, nu utan sin överste, förlades till Lambesc. Där skall det ha blivit nya oroligheter. Soldaterna gjorde myteri & resten av officerarna fick 24 timmar på sig att packa. Det kom till ett möte i en kyrka på platsen. Jean klev upp i predikstolen & lyckades avstyra förslaget. Han påstod långt efteråt att han vid tillfället valts till t f regementschef men avböjt. Han erbjöds en tjänst vid Nationalgardet i Pau, men avböjde den också. Det finns ett memoarutkast om tiden omedelbart efteråt:

»Han insåg att lyckan icke skulle möta honom i Béarn eller på Corsica. Han längtade att komma till Paris, och önskade anlända dit vid den stora federationsfesten på Marsfältet. [Föregångaren till nationaldagen den 14 juli.] Han erhöll permission och egnade sig åt de vackra drömmar som han långt före uppgjort. Han var då adjutant. Det var i juli 1790. Festen var redan förbi vid hans ankomst, men den stora staden med sitt stora innehåll fängslade tillräckligt den unga ärelystnadens föreställningar.

¹³ Ulfsparre 1907: ss. 171-172.

»Mirabeau's¹ och Lameth's² vältalighet överraskade oerfarenheten. Den unge mannen kunde icke motstå den hänförelse som intagit alla bättre klasser och kufvat filosofernas vishet. Bernadotte ansåg sig icke komma att stadna i det dunkel, hvori han var född. Visserligen var hans fantasi icke fri från öfverdrifter, men han hade ett mycket sundt omdöme och en säker instinkt.

»Konstitutionen var då antagen af konungen och representationen, och alla hade den öfvertygelsen att revolutionen nu var slutad. Allt antydde att så var.

»En dag beslöt han att uppvakta sin fordne chef, markisen d'Ambert, der minnena från Marseille gjorde honom välkommen. Markisen var icke hemma, men markisinnan tog emot. Hon yttrade att han väl nu var glad åt sin framgång. »En vacker framtid kan väl vänta er, men glöm icke monarkien, låt icke exaltera er, och betänk att ni med monarkien kan komma att gå långt!»

»Abbé Maury³ anlände härunder. Han blev den tredje i samtalet, som nu af markisinnan vändes till berättelse om händelsen i Marseille. Abbéen anmärkte härvid: »Om konungen hade många med sådana grundsatser och samma beslutsamhet skulle monarkien vara mindre att beklaga». – »Var icke så säker på det», inföll markisinnan glädtigt. »M:r Bernadotte är helt säkert konungen trogen och tillika tillgifven markisen d'Ambert, men han är också belåten med att se den barrière nedrifvas, som hittills varit stängd för befordran till höga poster».

Konung Carl Johan erkänner, att han gladde sig åt den stora förändringen. Han tillägger: »Hvilken skulle icke gjort det i min ställning?»

»Han trodde sig för öfrigt kunna förena anspråket ifrån sin förra plats med de nya förhållandena. Hänförd af de skyndande händelserna, varm för menskligheten väl, och hyllande läran om lika rättigheter, trodde han att revolutionen skulle lyckligt omdana människoslägtet. Genom studium af romerska historien var han disponerad att bli republikan. Han öfverlemnade sig åt alla de förhoppningar, som revolutionen framkallade och lofvade motsvara.

»Med en instinkt för monarkiens blifvande öde, framgick han emellertid hufvudsakligen med tanke på befordran inom militären, och utan att veta det, lefde under inflytande af de nya lärorna, som så öfverljuddt predikades. Emellertid såg han folket alltmer aflägsna sig från regeringen, såg tronens fortgående degradering. Arméén var på samma tid upplöst genom emigration. Bernadotte var redan underlöjtnant genom sin ancienneté såsom adjutant.»¹⁴

¹ Honoré Mirabeau (1749-1791). Moderat jakobin. Förespråkade en konstitutionell monarki enligt engelsk modell. Död i ett slaganfall.

² Alexandre de Lameth (1757-1832). Veteran från nordamerikanska frihetskriget. Moderat jakobin. Mirabeaus personliga fiende.

³ Jean-Sifrein Maury (1746-1817). Hovpredikant, akademiledamot, ”ultraroyalist” & vivör.

En stor del av Royal-la-Marines officerare emigrerade denna tid till England & regementet upphörde att fungera som ett stridande förband. Det förlades till öarna Oléron & Ré utanför flottbasen Rochefort för vakthållning under tiden som krigsministeriet funderade över dess fortsatta öde. Klimatet var råkallt och Jean blev sista året sängliggande i någon reumatisk sjukdom ”som angrep hela kroppen, men särskilt högra foten”. Den 26 mars 1792 räddades han därifrån genom en utnämning till löjtnant vid 36:e linje regementet d'Anjou förlagt till Bretagne. Den 30 april infann han sig till tjänstgöring.¹⁵

¹⁴ Memoarutkast av Karl XIV Johan. I: Swederus 1877: ss. 473-475. [Ur Berndt von Schinkels samling.]

¹⁵ Höjer 1939b: ss. 15-16.

*

Det finns några seglivade rykten:

- Jean skulle som grenadjär 1782 tjänstgjort i "les Indes" (Les Indes occidentales = de franska kolonierna i Karibien), där han blev sjuk eller sårad, vilket skulle förklara hans permission 1783/84.¹⁶ Regementet var dock hela denna tid förlagt till Korsika.
- En alternativ version var att han deltagit i en fransk expeditiönsstyrka till Indien, sårats utanför Cuddalore, räddats till livet av en engelsk officer & efter 10 år återvänt till Frankrike genom en fångutväxling. Historien är omöjlig att passa in i Jeans biografi, har förnekats av honom själv & det finns en minutiös dementi av alla detaljer.¹⁷
- 1863 gav historikern Jules Michelet spridning åt att Jean under *Journée des Tuiles* beordrat sina soldater, en patrull om fyra soldater, att skjuta rakt in i folkmassan och att de därvid dödat en person & sårat åtminstone två.¹⁸ Händelsen skulle enligt Michelet bevisa att Jean var en produkt av l'Ancien Régime & inte någon revolutionär Jakobin som han själv lät påskina. Händelsen har visserligen ägt rum, men ansvarig underofficer beskrivs som adjutant, medan Jean den tiden var sergeant.¹⁹
- Jean skulle ha låtit tatuera in den jakobinska devisen "död åt kungar" på ena överarmen. Den gick dock inte att hitta vid obduktionen.²⁰ Upphovet skall vara en teaterpjäs från 1833, "Le camarade de lit", där Karl Johan identifierar sig för en gammal armébekant genom att visa fram tatueringen.²¹
- Till avdelningen seglivade historier får förmodligen också räknas hans duell med dragonen Castaing, som inte har gått att verifiera med någon trovärdig källa.

¹⁶ d'Anglesey 1802: s. 372; Örebro Tidning nr 45, 1810-08-23; Masson 1882: s. 151.

¹⁷ Szs, 1917; Barton 1914: s. 488.

¹⁸ Michelet 1876: s. 531. Citerad & kommenterad i: Wrangel 1889: ss. 61-63; Barton 1914: ss. 24,489.

¹⁹ Dufayard 1888.

²⁰ Höjer 1939b: ss. 26-27.

²¹ Wrangel 1889: s. 81; Barton 1914: ss. 481-482; Höjer 1960: s. 265.